

پولشویی در اسناد بین المللی و حقوق کیفری ایران

فاطمه فلاح نژاد

دانشجوی دکتری حقوق کیفری و جرم شناسی، عضو هیات علمی دانشگاه پیام نور fallahnejad.fateme@yahoo.com

چکیده

پولشویی به عنوان یک پدیده نوظهور حقوقی و اقتصادی تلقی می شود. با وجود اینکه این پدیده یکی از معضلات اساسی در اغلب نظام های حقوقی و اقتصادی است متأسفانه شناخت اکثر مردم نسبت به آن بسیار اتدک و تقریباً در حد صفر است. فقدان شناخت و عدم آگاهی فقط به توده مردم محدود نمیشود بلکه بسیاری از خواص نیز هیچ گونه آشنایی به این پدیده ندارند. رواج پولشویی موجب اشاعه و گسترش فساد اداری و جرم سازمان یافته و تروریسم می شوند. پولشویی نه تنها برای اقتصاد ملی عوارض و پیامدهای منفی فراوانی به دنبال دارد بلکه بی توجهی نسبت به این پدیده و عدم تمهید سازوکارهای قانونی برای مبارزه قانون مند با آن واکنش جامعه جهانی را نیز در پی خواهد داشت. بر همین مبنا امروزه اکثر کشورهای جهان نیز مصادیق قانونی مبارزه با این پدیده مجرمانه را تصویب کرده اند در کشور ما نیز در سال ۸۶ قانون مبارزه با پولشویی تصویب و لازم الاجرا شد. سعی ما بر این است در تحقیق حاضر با توجه به اسناد بین المللی که در این زمینه وجود دارد و راهکارهای مبارزه با این پدیده که بدان اشاره شده با قانون کشور ایران مورد تطبیق و مقایسه قرار داده و نقاط قوت یا ضعف آن را مورد تحلیل قرار دهیم

کلید واژه: پولشویی، تطهیر پول، اسناد بین المللی، قانون جزای ایران.

مقدمه

پولشویی یکی از معضلات اساسی در اغلب نظامهای حقوقی و اقتصادی کشورها می باشد. شستشوی عواید ناشی از جرم که موضوع اصلی پولشویی می باشد موجب تقویت قدرت اقتصادی و توان مالی جنایتکاران شده و در نتیجه آنها را برای ارتکاب جرائم بعدی و آتی تهییج و تجهیز خواهد کرد. فلذا چنانچه عملیات پولشویی بطور موفقیت آمیز انجام شود این امر می تواند در کشف جنایات اصلی و شناسایی و توقیف مجرمین را غیر ممکن یا حداقل با مشکل مواجه کنند و زمینه ارتکاب جرائم بعدی را نیز مهیا و تقویت کنند. بنابراین پولشویی نه تنها خود مولود جرائم اصلی و متضرع بر آن است و در عین حال زمینه ساز جرائم مثل جعل اسناد و ارتشاء و غیره می باشد ما در مقاله حاضر سعی کردیم در ابتدا تعریفی از این جرم در اسناد بین المللی و حقوق داخلی ارائه بدهیم و هم چنین به بررسی اسناد مرتبط با پولشویی و مبارزه جهانی در این زمینه پرداخته و بیان این نکته که ایران تا چه حد از دستاوردها و تجربیات کشورهای جهان و توصیه ها و تأکیدات مصرح در اسناد استفاده کرده است، و اینکه قانون مبارزه با پولشویی ایران در مواردی از جمله مشخص کردن مصادیق جرم پولشویی در مورد شرکت و معاونت و انواع جرایم و عدم تناسب مجازات دارای خلا قانونی است.

۱- تعریف و مفهوم پولشویی

نگاهی اجمالی و گذرا به تعاریف مطروح از سوی حقوق دانان داخلی و خارجی، جرم شناسان و حتی اقتصاددانان و اسناد بین المللی مربوطه بیانگر فقدان اجماع واحد پیرامون پولشویی می باشد. آنچه که امروزه پولشویی نامیده می شود معادل فارسی یک اصطلاح انگلیسی موسوم به «Money Laundering» می باشد. تطهیر در زبان فارسی به معنای پاک کردن، غسل دادن، آب کشیدن است و پول نیز وسیله داد و ستد می باشد. (دهخدا، ۱۳۷۳، ص ۵۹۴۵) فارسی زبان ها برای اصطلاح یاد شده معادل های گوناگونی را به کار می برند، مانند پاک نمایی پول، تطهیر پول، شستشوی پول، پاکسازی پول و نهایتاً پولشویی رایج ترین معادل فارسی اصطلاح انگلیسی مذکور می باشد. در خصوص این که کدام یک از معادل های فارسی برای اصطلاح «Money Laundering» مناسب تر است، بین حقوق دانان وجدت نظر وجود ندارد. به اعتقاد برخی از صاحب نظران، معادل پولشویی برای اصطلاح مذکور، خیلی مناسب و گویا نمی باشد بلکه بهتر است به جای آن معادل «پاک نمایی» به کار برده شود چرا که منظور از آن پاک جلوه دادن درآمدی است که از راه ناپاک به دست آمده است. (میرمحمد صادقی، ۱۳۸۰، ص ۲۰) برخی دیگر از صاحب نظران معتقدند که با توجه به مجرمانه و پایین بودن عملیات مورد نظر و متقابلاً بار مثبت ادبی «تطهیر» استعمال این لفظ در پدیده فوق چندان مناسب نمی باشد زیرا تطهیر به معنای «پاک کردن» و دارای بار مثبت ادبی است حال آن که پدیده مجرمانه باید به گونه ای تعبیر شود که این بار را نداشته باشد. به همین دلیل در انگلیسی به جای اصطلاح «Money Cleaning» از عبارتند «Money Laundering» استفاده شده است. (شمس ناتری، ۱۳۸۲، صص ۲۱-۵۴) ایرادی که در خصوص اصطلاح «پولشویی» به اذهان متبادر می گردد این است که اصطلاح مذکور در ظاهر فقط شستشو و تطهیر «پول» را دربر می گیرد، حال آن که امروزه گستره بزه پولشویی به مراتب فراتر از «پول» بوده و علاوه بر پول، همه اموال کثیف ناشی از جرم را هم شامل می شود. از این رو معادل های عربی اصطلاح «Money Laundering» که در همه آن ها به جای «پول» از واژه «مال» استفاده شده است، بسیار مناسب تر و گویاتر

کنفرانس سالانه پژوهش های حقوقی و قضایی

شهریورماه ۱۳۹۶

می باشد و به همین دلیل برخی از حقوق دانان کشور به جای اصطلاح «پولشویی» اصطلاح «تطهیر اموال» را پیشنهاد می کنند. (اسعدی، ۱۳۸۶: ص ۲۷۸) به لحاظ شیوع استعمال اصطلاح پولشویی در ادبیات حقوقی و رواج آن در کلام آثار حقوق دانان و به ویژه با توجه به معادل انگلیسی این اصطلاح و بالاخص از جهت آن که اصطلاح مذکور دارای ریشه در ادب فارسی است، البته باید توجه داشته باشیم که موضوع پولشویی فقط پول نبوده بلکه تمام اموال و عواید ناشی از جرم را نیز دربر می گیرد.

۱-۱- تعریف پولشویی در اسناد بین المللی: در این زمینه به تعریف کنوانسیون وین اشاره می کنیم. کنوانسیون وین اشاره صریحی به اصطلاح «شستشو» یا «پولشویی» ندارد لیکن در ماده ۳ این کنوانسیون اعمال و فعالیت هایی که پولشویی محسوب می شوند، احصاء گردیده است. بند اول ماده ۳ کنوانسیون وین با احصاء بعضی از اعمال به عنوان مصادیق پولشویی دول عضو را ملزم می نماید تا با اتخاذ تدابیر تقنینی مورد نیاز ارتکاب عمدی آن ها را جرم انگاری نمایند. مصادیق مصرحه در بند اول ماده ۳ به شرح ذیل می باشد: "۱- تبدیل و یا انتقال اموال با علم در این که چنین اموالی از جرم یا جرائم مربوط به قاچاق مواد مخدر ناشی شده اند، به منظور اختفاء یا تغییر شکل دادن منبع غیرقانونی این اموال یا به منظور مساعدت به هر شخصی که در ارتکاب چنین جرم یا جرائمی دخالت داشته است، به هدف رهانیدن وی از آثار و عواقب حقوقی اعمالش.

۲- اختفاء یا تغییر شکل دادن ماهیت واقعی، منبع، مکان، واگذاری، جابه جایی حقوق متعلقه یا مالکیت مال با علم به این که این مال ناشی از جرائم مربوط به قاچاق مواد مخدر است. ۳- تحصیل یا تصرف یا استفاده از مال با علم به این که مال مورد نظر ناشی از جرائم مربوط به قاچاق مواد مخدر می باشد." مصادیق سه گانه پولشویی مصرحه در کنوانسیون وین، در کنوانسیون های بعدی سازمان ملل متحد نیز پیش بینی شده است. «کنوانسیون سازمان ملل متحد در مورد مبارزه با جرائم سازمان یافته فراملی» معروف به کنوانسیون پالرمو و کنوانسیون سازمان ملل متحد در مورد مبارزه با فساد ملی» معروف به کنوانسیون مریدا، مفهوم پولشویی را از کنوانسیون وین اقتباس نموده اند و در خصوص مصادیق سه گانه پولشویی (تبدیل یا انتقال عواید ناشی از جرم، اختفاء یا تغییر شکل دادن آن ها و بالاخره تحصیل، تصرف یا استفاده از آن ها بین کنوانسیون مقدم و دو کنوانسیون مؤخر تفاوتی وجود ندارد.

تعاریف ارائه شده توسط نهادهای بین المللی فوق الاشعار به لحاظ این که فقط برخی از اشکال و مظاهر پولشویی را دربر می گیرد و قابلیت استعمال همه مصادیق و یا حداقل مصادیق شایع و متداول پولشویی را ندارد به همین دلیل نمی تواند یک تعریف جامع باشد فلذا از بعد بین المللی به نظر می رسد تعریف کنوانسیون وین از پولشویی و بیان مصادیق آن می تواند الگوی مناسبی در این زمینه باشد. کما این که در عمل نیز بسیاری از اسناد بین المللی مؤخر و قوانین مبارزه با پولشویی تعداد کثیری از کشورهای مفهوم پولشویی را از کنوانسیون وین اقتباس نموده اند.

۱-۲- تعریف در مقررات کیفری ایران: در قانون مبارزه با پولشویی به مفهوم پولشویی و تعریف آن اشاره گردیده است، به موجب ماده ۲ این قانون، پولشویی عبارت است از: "الف) تحصیل، تملک، نگهداری یا استفاده از عواید حاصل از فعالیت های غیرقانونی با علم به این که به طور مستقیم یا غیرمستقیم در نتیجه ارتکاب جرم به دست آمده باشد.

ب) تبدیل، مبادله یا انتقال عوایدی به منظور پنهان کردن منشأ غیرقانونی آن با علم به این که به طور مستقیم و یا غیرمستقیم ناشی از ارتکاب جرم بوده یا کمک به مرتکب به نحوی که وی مشمول آثار و تبعات قانونی ارتکاب آن جرم نگردد. ج) اخفاء یا پنهان یا کتمان کردن ماهیت واقعی، منشأ، منبع، محل، نقل و انتقال، جابه جایی یا مالکیت عوایدی که به طور مستقیم و یا غیرمستقیم در نتیجه جرم تحصیل شده باشد." ملاحظه می شود که قانونگذار تعریف پولشویی را عیناً از اسناد و کنوانسیون های بین المللی مثل کنوانسیون وین و کنوانسیون پالرمو نسخه برداری نموده است. چرا که بندهای سه گانه ماده ۲ قانون مبارزه با پولشویی و مصادیق مصرحه در آن در کنوانسیون های بین المللی نیز پیش بینی شده است. با توجه به مجموع آن چه که گفته شد به لحاظ تنوع و گستردگی عملیات پولشویی به مدد تحول روزافزون در عرصه علوم و تکنولوژی همواره در حال تحول و دگرگونی است.

۲- اسناد بین المللی

۱-۲- سازمان ملل متحد

سازمان ملل متحد، به عنوان مهمترین سازمان بین المللی با قلمرو جهانی، تلاش های گسترده ای را در راستای کنترل و مبارزه با پولشویی انجام داده است. این سازمان از طریق مجمع عمومی، شورای امنیت، شورای اقتصادی و اجتماعی، «اداره جرم و مواد مخدر» (UN Office Drug and Crime (UNODC) در امر مبارزه با پولشویی ایفای نقش می نماید. سازمان ملل متحد اولین سازمان بین المللی است که اقدام اساسی و مهمی را در زمینه مبارزه با پولشویی در مقیاس جهانی انجام داده است.

۱-۱-۲- اداره جرم و مواد مخدر سازمان ملل (UNODC): در تاریخ ۲۱ دسامبر سال ۱۹۹۰ میلادی بنا به پیشنهاد دبیر کل سازمان ملل متحد، در چهل و پنجمین اجلاس هیئت مجمع عمومی این سازمان طی قطعنامه شماره ۱۷۹/۴۵ «برنامه ملل متحد برای کنترل مواد مخدر» (United Nations Drug Control Programme UNODC) تأسیس شد. دبیر کل پیشنهاد کرده بود که سه نهاد مرتبط با مسئله مواد مخدر وابسته

به دبیرخانه سازمان ملل متحد یعنی بخش مواد مخرد، صندوق سازمان ملل متحد برای کنترل سوءمصرف مواد مخدر و دبیرخانه هیأت بین‌المللی نظارت بر مواد مخدر در هم ادغام شوند، این مهم در سال ۱۹۹۱ عملی شد و در نتیجه ادغام نهادهای مذکور، برنامه بین‌المللی ملل متحد برای کنترل مواد مخدر (UNCP) شروع به کار نمود. از اول نوامبر ۱۹۹۷ در مدیریت برنامه کنترل مواد مخدر تغییراتی انجام شد. در این راستا نهاد جدیدی با عنوان «اداره پیشگیری از جرم و کنترل مواد مخدر» (United Nations Office Drug Control and Crime Prevention) تأسیس گردید. این اداره علاوه بر مسأله کنترل مواد مخدر به پیشگیری از جرم نیز می‌پردازد. اداره مذکور از لحاظ ساختاری دارای دو بخش جداگانه است. یکی از بخش‌ها برنامه بین‌المللی ملل متحد برای کنترل مواد مخدر (UNDCP) و دیگری مرکز بین‌المللی پیشگیری از جرم (CICP) می‌باشد. نهاد اخیرالذکر توجه خاصی به مبارزه با جرائم بین‌المللی، قاچاق انسان، جرائم مالی و تروریسم دارد. (پرهام فر، ۱۳۸۳: ص ۱۶۹) اداره پیشگیری از جرم و کنترل مواد مخدر سازمان ملل متحد مستقر در شهر وین، در سال ۱۹۹۷ میلادی برنامه جهانی مبارزه با پولشویی (GPML) را تأسیس کرد. برنامه جهانی مذکور، به عنوان بخشی از «اداره پیشگیری از جرم و کنترل مواد مخدر»، فی‌الواقع در پاسخ به الزام ناشی از کنوانسیون وین، که به موجب آن دول عضو به جرم‌انگاری پولشویی مربوط به عواید حاصل از قاچاق غیرقانونی مواد مخدر و ایجاد یک چارچوب حقوقی مناسب برای تسهیل در شناسایی، مسدود کردن، توقیف و مصادره عواید مجرم ملتزم می‌باشند، تأسیس شد. نهایتاً در اکتبر سال ۲۰۰۲ میلادی «اداره پیشگیری از جرم و کنترل مواد مخدر» به «اداره جرم و مواد مخدر سازمان ملل متحد»^۱ تغییر نام داده شد که حالیه برنامه جهانی مبارزه با پولشویی وابسته به این اداره می‌باشد. مقر برنامه جهانی سازمان ملل متحد برای مبارزه با پولشویی (GPML) شهر وین می‌باشد. مهمترین اقدامات «برنامه جهانی مبارزه با پولشویی» (GPML)، یکی تصویب و پیشنهاد «اصول و قواعد حداقلی» به دول عضو سازمان ملل متحد در گردهمایی مارس سال ۲۰۰۰ میلادی و دیگری تدوین کدتیپ (قانون نمونه) جامع در مورد مبارزه با پولشویی به منظور الگوبرداری دول عضو سازمان می‌باشد.

۱-۲-۲- شورای اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل: (ECOSOC): شورای اقتصادی و اجتماعی به عنوان یکی از ارکان اصلی سازمان ملل متحد دارای ۵۴ عضو است که اعضای آن را مجمع عمومی انتخاب می‌کند. این شورا در راستای فصل نهم منشور ملل متحد تشکیل شده و تحت نظر مجمع عمومی فعالیت می‌نماید. شورای مزبور نمی‌تواند تصمیمات الزام‌آور برای دولت‌های عضو اتخاذ کند بلکه صرفاً دارای حق ارائه «توصیه» به دول عضو، مجمع عمومی و یا سازمان‌های تخصصی است. (موسی زاده، ۱۳۸۲، ص ۱۶۳) به لحاظ لازم‌الاجرا نبودن تصمیمات شورا تکیه‌گاه آن بیشتر افکار عمومی است به همین دلیل سازمان‌های غیردولتی که با شورا همکاری دارند، با تبلیغ و تجهیز افکار عمومی، نقش مهمی را در اجرای نظریات شورا ایفاء می‌کنند. (اقایی، ۱۳۸۳: ص ۱۳۸) اهم وظایف و اختیارات شورا عبارتند از: انجام مطالعات لازم درباره مسائل بین‌المللی، صدور توصیه‌نامه، تهیه پیش‌نویس کنوانسیون‌های بین‌المللی و بالآخره تشکیل کنفرانس‌های بین‌المللی. (موسی زاده، همان، صص ۶۳-۶۴) در هر حال، شورای اقتصادی و اجتماعی، پس از مجمع عمومی رکن اصلی تصمیم‌گیر و مسئول سازمان ملل متحد است. این شورا از طریق «کمیسیون عدالت کیفری و پیشگیری از جرم» در زمینه پیشگیری و کنترل بزرگاری ایفاء نقش می‌نماید. (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۷۵: ص ۳۰۷) اختیارات موسع شورای اقتصادی و اجتماعی از یک سو و اهمیت زیاد معضل پولشویی و مخاطرات آن نزد جهانیان از سوی دیگر موجب شده است که شورای مرقوم در مقابل این پدیده مخرب بی‌تفاوت نبوده و اقدام به ابزار واکنش نماید. این شورا بنا به توصیه «کمیسیون عدالت کیفری و پیشگیری از جرم»، قطعنامه شماره ۱۹۹۳/۳۰ را در زمینه برنامه‌های معاضدتی و تحقیقاتی و قطعنامه شماره ۱۹۹۴/۱۳ را به منظور تشویق جرم‌انگاری پولشویی تصویب نمود.

۲-۲- مجمع عمومی سازمان ملل

نقش مجمع عمومی سازمان ملل متحد به عنوان یکی از ارکان اصلی این سازمان، در مقابله با پولشویی بیشتر از سایر ارکان است. در چهاردهم دسامبر سال ۱۹۹۰ میلادی، مجمع عمومی سازمان ملل متحد از طریق دو قطعنامه به شماره‌های ۴۵/۱۰۷ و ۴۵/۱۲۳ از کشورهای عضو درخواست نمود که به منظور تسهیل در توقیف و مصادره عواید جرم و گسترش تدابیر مؤثر در جهت مقابله با پولشویی اقدامات لازم را انجام دهند. به دنبال آن، اولین اجلاس کمیسیون «عدالت کیفری و پیشگیری از جرم» (CCPCJ) در آوریل سال ۱۹۹۱ میلادی در شهر وین تشکیل شد. کشورهای شرکت‌کننده در این اجلاس اذعان کردند که کنترل پولشویی و جریان عواید جرم، مهمتر از هر عاملی در امر مقابله با جرم مؤثر است و از این رو «کمیسیون عدالت کیفری و پیشگیری از جرم»، باید اولویت کاری خود را به استراتژی مقابله با پولشویی معطوف نماید. در جولای سال ۱۹۹۲ میلادی، شورای اقتصادی و اجتماعی به «کمیسیون عدالت کیفری و پیشگیری از جرم» توصیه کرد که مبارزه با پولشویی را برای چهار سال متوالی به عنوان اولویت کاری کمیسیون و «برنامه عدالت کیفری و پیشگیری از جرم سازمان ملل متحد» قرار دهد. به دنبال آن «کمیسیون عدالت کیفری و پیشگیری از جرم» از زمان دومین اجلاس خود (۱۹۹۳ میلادی)، بدون وقفه در مورد پیشگیری از پولشویی به بحث و بررسی پرداخت و نتایج مذاکرات خود را گزارش کرده و به جرم‌انگاری پولشویی و تصویب قوانین مبارزه با آن تأکید نمود. مهمترین اقداماتی که مجمع عمومی سازمان ملل متحد مشخصاً

در مورد کنترل و مبارزه با پولشویی انجام داده است، یکی تصویب اعلامیه سیاسی و طرح عملی علیه جرم سازمان یافته فراملی است و دیگری اعلامیه سیاسی و طرح عملی علیه پولشویی می باشد.

۳-۲- کنوانسیون های بین المللی

تلاش ها و اقدامات جامعه بین المللی و مساعی جهانی علیه پولشویی، بعضاً در قالب انعقاد و اجرای کنوانسیون های بین المللی انجام شده است. البته مراد ما از کنوانسیون های بین المللی در گفتار حاضر، آن دسته از کنوانسیون هایی است که جهان شمول بوده و محدوده اجرای آن سراسر جهان است. به همین دلیل سایر کنوانسیون های بین المللی که در سطوح منطقه ای یا درون منطقه ای لازم الاجرا می باشند مثل کنوانسیون استراسبورگ، از شمول بحث ما خارج می باشند. ناگفته نماند که تاکنون هیچ کنوانسیون بین المللی جهان شمول به گونه ای که فقط به موضوع پولشویی و احکام مربوط به آن بپردازد، تدوین و تصویب نشده است اما در خلال برخی از کنوانسیون های بین المللی که اصولاً در ارتباط با موضوع دیگر منعقد شدند، احکام و مقررات ویژه ای پیرامون پولشویی و مبارزه با آن پیش بینی شده است. فلذا در ادامه به بررسی اجمالی این دسته از کنوانسیون ها می پردازیم.

۱-۳-۲- کنوانسیون وین: تلاش های بین المللی و اقدامات مشترک دولت ها برای کنترل و مبارزه با پولشویی، عملاً از اواخر دهه هشتاد میلادی آغاز شده است. اولین سند بین المللی جهان شمول که توجه خود را به مسأله پولشویی معطوف نموده است، کنوانسیون ملل متحد علیه قاچاق غیرقانونی مواد مخدر و داروهای روان گردان مصوب سال ۱۹۸۸ میلادی می باشد. کشور ما نیز طبق ماده واحده مورخ ۱۳۷۰/۰۹/۰۳ مصوب مجل شورای اسلامی به کنوانسیون وین ملحق گردیده است. البته طبق این ماده واحده کنوانسیون وین در مواردی که با قوانین داخلی و موازین شرعی در تعارض نباشد لازم الاجراست.

کنوانسیون وین اولین سند الزام آور حقوقی و چندجانبه بین المللی است که به ضرورت جرم انگاری پولشویی در قوانین ملی دولت های متعاقد تأکید کرده است. در این کنوانسیون مقررات خاصی به پیشگیری از پولشویی پیش بینی نشده است. به عبارت دیگر کنوانسیون مذکور حاوی مقرراتی در خصوص جنبه های پیشگیرانه پولشویی نمی باشد. هدف اولیه و اصلی کنوانسیون وین این است که به واسطه تقویت و ارتقاء همکاری بین المللی در امر مبارزه با پولشویی قدرت اقتصادی سازمان های جنایی را تضعیف نماید. همانگونه که در مقدمه توجیهی کنوانسیون ذکر شده است قاچاق مواد مخدر منافع مالی و اقتصادی کلانی را برای قاچاقچیان به دنبال دارد. این امر گروه های جنایی درگیر در ارتکاب قاچاق مواد مخدر را قادر می سازد که در مشاغل و مؤسسات مالی مشروع نفوذ کرده، اساس حکومت را فاسد نموده و ثبات جامعه را متزلزل نمایند. بر مبنای این توجیه کنوانسیون وین درصدد آن است که از طریق مصادره عواید ناشی از جرم انگیزه ارتکاب جرائم مربوط به قاچاق مواد مخدر را کاهش دهد. از این رو کنوانسیون دول متعاقد را ملتزم می نماید که علاوه بر جرم انگاری مدیریت، سازماندهی و تأمین مالی قاچاق مواد مخدر، تبدیل و انتقال و اختفاء عواید حاصل از این جرائم را نیز جرم جزایی تلقی کنند. به علاوه دولت ها باید در این زمینه تدابیر لازم را اتخاذ نمایند تا مراجع صلاحیت دار ملی آن ها قادر به مصادره عواید ناشی از جرائم ممنونه باشند. در کنوانسیون وین، برای اولین بار دول متعاقد ملتزم شدند که در قوانین ملی خود، نسبت به جرم انگاری تطهیر عواید حاصل از قاچاق مواد مخدر اقدام نمایند. فلذا در این کنوانسیون دامنه پولشویی فقط با جرائم قاچاق مواد مخدر محدود شده بود، اما به مرور ایام کنوانسیون ها و سایر اسناد بین المللی، ضمن تأکید بر مفاد کنوانسیون وین و اجرای آن توسط دول متعاقد، دامنه پولشویی را به همه جنایات شدید تسری دادند. یکی از ابتکارات جالب کنوانسیون وین، تسهیل در اثبات جرائم پیش بینی شده در کنوانسیون می باشد. آنچه که کنوانسیون در این خصوص پیش بینی نموده است و بعضی از صاحب نظران آن را «معکوس نمودن بار اثبات دلیل» نامیده اند، متعاقباً در کنوانسیون ها و اسناد بین المللی ناظر به پولشویی، به این جرم (یعنی جرم پولشویی) نیز تعمیم و توسعه داده شده است. به موجب بند ۷ از ماده ۵ کنوانسیون وین، هر یک از دول متعاقد در چارچوب حقوق ملی خود ترتیباتی را فراهم می نمایند تا براساس آن در رابطه با منشأ اموال و عواید مشمول مصادره، بار اثبات دلیل معکوس گردد.

۲-۳-۲- کنوانسیون پالمو: در راستای تلاش جهت مبارزه با جرم سازمان یافته فراملی که تهدید جدی برای امنیت جامعه بین المللی محسوب می شود. سازمان ملل در سال ۱۹۹۴ میلادی کنفرانس در مورد جرم سازمان یافته فراملی در ایتالیا برگزار نمود. در این کنفرانس یک سند بین المللی موسوم به اعلامیه سیاسی و طرح عملی علیه جرم سازمان یافته تدوین گردید. این اعلامیه از کمیسیون عدالت کیفری و پیشگیری از جرم سازمان ملل متحد درخواست کرد که نظرات کشورهای مختلف را در زمینه محتوی و مضمون یک کنوانسیون علیه جرم سازمان یافته فراملی جمع اوری کند. (عباسی، ۱۳۹۲: ص ۱۹۵) نهایتاً اینکه متن نهایی طرح "کنوانسیون ملل متحد علیه جرم سازمان یافته فراملی" و پروتکل های الحاقی آن تهیه و مجمع عمومی در سال ۲۰۰۰ کنوانسیون مذکور را تصویب کرد. در این کنوانسیون، تطهیر منافع حاصل از ارتکاب جرائم شدید (پولشویی)، به عنوان یکی از مصادیق جرم سازمان یافته فراملی پیش بینی گردید. به همین دلیل، بخش عمده ای از مقررات کنوانسیون، مشخصاً ناظر به پولشویی و احکام آن می باشد. علاوه بر قواعد و مقررات مشترک بین همه مصادیق جرائم سازمان یافته فراملی که در این کنوانسیون گنجانده شده است، بخشی از مقررات کنوانسیون اختصاصاً در ارتباط با پولشویی و چگونگی کنترل و مبارزه با آن می باشد. این کنوانسیون همانند کنوانسیون وین جهان شمول

بوده و تمامی کشورهای جهان حق تصویب و عضویت در آن را دارند. از این رو کنوانسیون پارلمو دومین سند بین‌المللی و جهان شمول در ارتباط با پولشویی می‌باشد که در مقایسه با کنوانسیون وین، مقررات مفصل و جامع‌تری را پیرامون پولشویی پیش‌بینی نموده است. در کنوانسیون پارلمو ضمن پیش‌بینی احکام و تدابیر عمومی برای همه مصادیق جنایات سازمان‌یافته فراملی، برای هر یک از این مصادیق نیز تدابیر خاص و پاسخ‌های ویژه پیش‌بینی شده است. هم‌چنین به ضرورت جرم‌انگاری پولشویی تأکید شده است. اما برخلاف کنوانسیون وین که به موجب آن پولشویی فقط به جرائم ناشی از قاچاق مواد مخدر محدود شده بود، در کنوانسیون جدید دامنه پولشویی تعمیم و توسعه‌یافته است. ماده ۶ کنوانسیون پارلمو دول متعاقد را ملزم می‌نماید که تمام جرائم مندرج در ماده ۲ و جنایات مصرحه در مواد ۵ و ۸ و ۲۳ این کنوانسیون را به عنوان «جرم اصلی» در قوانین ملی خود بگنجانند حال آن‌که در کنوانسیون وین، دول متعاقد فقط به جرم‌انگاری پولشویی ناشی از جرائم قاچاق مواد مخدر متعهد شده بودند. به عبارت دیگر در کنوانسیون وین، جرم اصلی و مقدم بر پولشویی فقط به جرائم قاچاق مواد مخدر محدود شده بود. در ضمن به موجب ماده ۶ کنوانسیون، اگر اصول اساسی حقوق ملی یک دولت متعاقد ضروری بداند، ممکن است پیش‌بینی شود که جرائم مذکور در بند اول ماده در مورد اشخاصی که مرتکب جرائم اصلی شده‌اند، قابل اعمال نباشد. کنوانسیون پارلمو دول متعاقد را به برقراری و ایجاد نظارت منظم بر فعالیت بانک‌ها و سایر مؤسسات مالی که احتمال تطهیر پول از طریق آن‌ها می‌رود ملزم نموده تا از تطهیر وجوه آلوده جلوگیری شود. برای نیل به این منظور، بانک‌ها و مؤسسات مالی ملزم به احراز هویت مشتری، نگهداری اسناد و سوابق مربوط به هویت مشتری و سوابق حفظ این گونه اطلاعات در طول زنجیره پرداخت و نهایتاً اعمال کنترل دقیق نسبت به نقل و انتقالات وجوهی که فاقد اطلاعات کامل مربوط به حواله‌کنندگان پول می‌باشند، تدابیر مقتضی را انجام دهند.

۳-۲-۳- کنوانسیون مریدا: فساد مالی هم مثل پولشویی در دو دهه اخیر یکی از دغدغه‌ها و نگرانی‌های جامعه جهانی بوده است و به همین دلیل به منظور کنترل و مبارزه موثر با این پدیده مجرمانه، تلاش‌ها و اقدامات بین‌المللی زیادی در سطوح مختلف منطقه‌ای و جهانی انجام شد است. نخستین کنوانسیون بین‌المللی و جهان شمول که در خصوص فساد مالی مقررات و احکام ویژه‌ای را پیش‌بینی نموده است، کنوانسیون سازمان ملل علیه جنایت سازمان‌یافته فراملی (کنوانسیون پارلمو) می‌باشد. (عباسی، ۱۳۹۳: ص ۲۰۲) هم‌زمان با تدوین کنوانسیون پارلمو بحث‌های زیادی در خصوص فساد مالی مطرح شده است و از همان زمان زمره‌های تدوین کنوانسیون مستقل در امر پیشگیری و مبارزه با فساد مالی قوت گرفت. مجمع عمومی سازمان ملل متحد در چهارم دسامبر سال ۲۰۰۰ میلادی، طی قطعنامه شماره ۵۵/۶۱ موافقت نمود که یک سند حقوقی بین‌المللی علیه فساد مالی تهیه شود و برای مذاکره در مورد چنین سندی، یک کمیته اختصاصی مرکب از کارشناسان بین‌المللی تشکیل گردد. سپس طی قطعنامه شماره ۵۶/۲۶۰ مورخ ۳۱ ژانویه سال ۲۰۰۲ تصمیم گرفت که کمیته اختصاصی برای انجام مذاکرات مربوط به کنوانسیون مبارزه با ارتشا باید در مورد کنوانسیون فراگیر و موثرتر که تحت عنوان «کنوانسیون ملل متحد علیه فساد مالی» نامیده خواهد شد مذاکره نماید. بالاخره مجمع عمومی به موجب قطعنامه شماره ۵۷/۱۶۹ مورخ ۱۸ دسامبر سال ۲۰۰۲ با یادآوری اقدامات انجام شده توسط کمیته اختصاصی، اظهار امیدواری کرد که اقدامات این کمیته تا پایان سال ۲۰۰۳ به نتیجه برسد. (همان، ۲۰۳) تدوین‌کنندگان کنوانسیون مبارزه با فساد مالی با اذعان به وجود ارتباط تنگاتنگ بین پولشویی و فساد مالی بخش وسیعی از مقررات این کنوانسیون را به پولشویی اختصاص داده‌اند. ماده ۲۳ کنوانسیون مورد نظر تحت عنوان «تطهیر عواید حاصل از جرم» بر ضرورت جرم‌انگاری پولشویی در قوانین ملی دول عضو تأکید شده است. دولتهای عضو کنوانسیون باید حداقل طیف وسیعی از جرائم اصلی (جرائم مقدم) به رسمیت بشناسند و در قوانین ملی خود درج نمایند. وانگهی چنانچه طبق اصول اساسی حقوق ملی ضرورت داشته باشد دولتهای عضو میتوانند جرایم پول شویی مصرحه در بند اول ماده ۲۳ را نسبت به مرتکب جرم اصلی اعمال نکنند.

(Merida Convention, Article 23(2))

طبق کنوانسیون مریدا شستشوی عواید حاصل از عمل مجرمانه صرف نظر از محل وقوع جرم اصلی واحد وصف کیفری خواهد بود. به عبارت دیگر صرف نظر از اینکه جرم اصلی در داخل یا خارج از سرزمین کشور عضو واقع شده باشد، تطهیر عواید حاصل از آن در قلمرو کشور عضو واجد وصف مجرمانه شناخته خواهد شد. معهدنا کنوانسیون تأکید می‌کند که جرائم ارتكابی در خارج از سرزمین عضو فقط در صورتی به عنوان جرائم اصلی محسوب خواهد شد که عمل مزبور وفق قوانین داخلی کشور محل ارتكاب عنوان مجرمانه داشته و قوانین داخلی کشور عضو موضوع این ماده نیز عمل مذکور را در صورت ارتكاب در قلمرو سرزمینی اش جرم قلمداد کند. (libid, Art 23 (2) (c)) دول عضو این کنوانسیون موظفند که به منظور جلوگیری و ردیابی کلیه اشکال پول شویی یک رژیم نظارتی قوی و کارآمد نظارت بر فعالیت بانک‌ها و مؤسسات مالی غیر بانکی و سایر اشخاص حقیقی یا حقوق دست‌اندرکار ارائه خدمات مالی و پولی تاسیس نمایند تا بواسطه آن بتوانند به احراز هویت مشتری و شناسایی مالکین واقعی پرداخته و امکان گزارش موارد مشکوک به مقامات ذیصلاح را فراهم آورند. (Ibid, Art 15 (1)) در این کنوانسیون پیش‌بینی شده است که دول متعاقد باید به منظور ارتقا و بهبود همکاری‌های دوجانبه، منطقه‌ای، بین منطقه‌ای و جهانی بین مقامات قضایی، اجرایی و مالی خود در جهت مبارزه با پول شویی تلاش‌های لازم را مبذول دارند. به علاوه آن‌ها باید در ایجاد یک رژیم نظارت ملی کارآمد برای مبارزه با پولشویی اقدامات و تدابیر سازمان‌های ذیربط منطقه‌ای و درون منطقه‌ای و چند جانبه را مد نظر قرار دهند. (Ibid, Art 14 (4) and (5)) هم‌چنین بر طبق این کنوانسیون دول عضو

متعهد می باشند که به منظور الزام موسسات مالی و از جمله حواله کنندگان پول به درج اطلاعات صحیح و دقیق در نقل و انتقالات الکترونیکی، از طریق تکمیل فرم های مخصوص انتقال الکترونیک، حفظ اینگونه اطلاعات در طول زنجیره پرداخت و نهایتاً اعمال کنترل دقیق نسبت به نقل و انتقالات وجوهی که فاقد اطلاعات کامل مربوط به حواله کنندگان پول می باشند، تدابیر مقتضی را انجام دهند. (Ibid, Art 14 (3))

۳-۲-۴- کنوانسیون بین المللی مبارزه با تأمین مالی تروریسم: اگرچه کنوانسیون بین المللی مبارزه با تأمین مالی تروریسم، همانطور که از نام و عنوانش پیداست، در ارتباط با تروریسم و به منظور خشکاندن سرچشمه های تأمین مالی آن تدوین شده است، معهداً به لحاظ وجود ارتباط بین «پولشویی» و «تأمین مالی تروریسم، با رعایت حداکثر اختصار، این کنوانسیون را مطالعه و بررسی می کنیم. متن کنوانسیون بین المللی مبارزه با تأمین مالی تروریسم، طی قطعنامه شماره ۵۴/۱۰۹ مورخ ۱۹۹۹/۱۲/۹ مجمع عمومی سازمان ملل متحد به تصویب این مجمع رسید. این کنوانسیون بعد از تصویب در مجمع عمومی سازمان ملل متحد، از طرف جامعه جهانی و کشورهای عضو سازمان ملل مورد بی اعتنایی قرار گرفت. تا اینکه واقعه یازدهم سپتامبر سال ۲۰۰۱ میلادی در ایالات متحده آمریکا به وقوع پیوست. از جایی که کنوانسیون مورد نظر در زمان بروز واقعه تروریستی یازدهم سپتامبر لازم الاجرا نبود، از این رو شورای امنیت طی قطعنامه شماره ۱۳۷۳ مورخ ۲۸ سپتامبر سال ۲۰۰۱ میلادی از کلیه کشورهای عضو سازمان ملل متحد درخواست نمود تا در اسرع وقت ممکن به این کنوانسیون ملحق شوند. در بند چهارم قطعنامه شماره ۱۳۷۳ شورای امنیت سازمان ملل متحد، به وجود ارتباط تنگاتنگ بین تروریسم بین المللی و پول شویی تأکید گردیده است و به همین دلیل از دول عضو درخواست شده است که به منظور مبارزه جدی با این پدیده های زیانبار در سطوح مختلف ملی و بین المللی (اعم از منطقه ای و فرا منطقه ای) با همدیگر همکاری نزدیک داشته باشند و در جهت ارتقاء و نشان واکنش جهانی علیه این جرائم، به تقویت تلاشهای هماهنگ فیما بین بپردازند. (عباسی، ۱۳۹۳: ص ۲۰۷-۲۰۸)

در هر صورت کنوانسیون سازمان ملل متحد در مورد مبارزه با تأمین مالی تروریسم، نخستین معاهده بین المللی ناظر به جنبه های بازدارنده پولشویی محسوب می شود و به این لحاظ از اهمیت بسزایی برخوردار است؛ زیرا قبل از تدوین این کنوانسیون در سال ۱۹۹۹ میلادی، تدابیر بازدارنده پولشویی عمدتاً قانونی بودن خود را از اسناد شبه قانونی مثل: توصیه های چهل گانه «گروه ضربت اقدام مالی» (FATF) یا اسناد و معاهدات منطقه ای مثل کنوانسیون استراسبورگ و «دستورالعمل شورای اروپا در مورد جلوگیری از کاربرد نظام مالی کشورها در مصارف پولشویی» اقتباس می نمود. تدابیر بازدارنده پیش بینی شده در کنوانسیون سازمان ملل متحد در مورد مبارزه با تأمین مالی تروریسم عموماً از توصیه های چهل گانه گروه ضربت اقدام مالی (FATF) و برخی اسناد بین المللی دیگر، اقتباس شده است. این تدابیر متعاقباً در کنوانسیون های موخرالتصویب مثل کنوانسیون پالمو و کنوانسیون سازمان ملل متحد در مورد مبارزه با فساد مالی گنجانده شده است. این تدابیر عبارتند از: الزام مؤسسات مالی به شناسایی و احراز هویت مشتری، شناسایی و گزارش معاملات و فعالیت های مشکوک به مراجعه ذیصلاح، نگهداری و حفظ مدارک و سوابق مربوط به معاملات و مشتریان، اخذ مدارک و مستندات لازم جهت افتتاح حساب برای اشخاص حقوقی، توقیف و ضبط اموال مجرمین.

۴-۲-۴- گروه ضربت اقدام مالی علیه پولشویی

گروه ویژه اقدام مالی یکی از مهمترین نهادهای پیشرو به شمار می رود که از سال ۱۹۸۹ تا کنون به صورت تخصص در این حوزه فعالیت می کند. گروه مذکور در واقع یک نهاد بین الدولی است که در سال ۱۹۸۹ میلادی در پاسخ به نگرانی های فزاینده ناشی از پایان شوم پولشویی، به ابتکار کشورهای عضو گروه هفت تشکیل شده است. ایده اولیه تاسیس گروه ویژه، ابتدا در اجلاس سال ۱۹۸۸ گروه هفت که در شهر تورنتو کانادا برگزار شد مطرح گردید. در بیانیه پایانی اجلاس مزبور، بر ضرورت مبارزه با پولشویی تأکید شد. متعاقب آن در اجلاس آرشر در سال ۱۹۸۹، گروه هفت از همه کشورها در خواست کرد تا با تلاش های مشترک این گروه در امر مبارزه با قاچاق مواد مخدر و مبارزه با پولشویی همراه شوند. اعضای گروه هفت در همان جلسه درباره تاسیس یک گروه ویژه برای مبارزه با پولشویی به توافق رسیدند.

درحقیقت، گروه ویژه یک کار گروه تخصصی در درون سازمان همکاری و توسعه اقتصادی است که در عین حال مستقل از آن سازمان علایت می کند و دبیرخانه آن نیز در محل دفتر مرکزی سازمان مزبور در شهر پاریس واقع است. حیات و فعالیت گروه ویژه جنبه موقتی داشته و هر چند سال یکبار ماموریت آن براساس توافق اعضا، تمدید می شود. بر این اساس، گروه ویژه یک نهاد بین المللی دائمی به شمار نمی رود، لیکن با توجه به جایگاه و کارنامه عملکرد و کارایی آن، همواره اعضای گروه ویژه در مورد تداوم فعالیت آن اتفاق نظر داشته اند. اعضای گروه ویژه در ابتدا فقط شامل کشورهای عضو گروه هفت، اعضای کمیسیون اروپا و هفت کشور دیگر بود، اما در طی سال های بعد، شمار کشورهای عضو افزایش یافته و اکنون به ۳۶ عضو رسیده که شامل ۳۴ کشور و ۲ سازمان منطقه ای است همچنین، گروه مزبور دارای تعداد زیادی عضو وابسته و نیز عضو ناظر است که بانک جهانی، صندوق بین المللی پول، کمیته نظارت بانکی بال، سازمان همکاری و توسعه اقتصادی، بانک مرکزی اروپا، سازمان بین المللی کمیسیونهای اوراق بهادار، پلیس بین المللی (اینترپل)، دفتر مبارزه با مواد مخدر و جرایم سازمان ملل، کمیته ضد تروریسم شورای امنیت از جمله اعضای ناظر گروه ویژه هستند. افزون بر آن، امکان عضویت سایر کشورها و سازمانهای بین المللی نیز در این گروه وجود دارد.

اکنون، گروه ویژه به یک نهاد سیاستگذار بین المللی در زمینه مبارزه با پولشویی و مبارزه با تأمین مالی تروریسم مبدل شده است و به عنوان تنها نهادفرمانطقه ای که مشخصاً برای کنترل و مبارزه با پولشویی و مبارزه با تأمین مالی تروریسم تأسیس گردیده؛ بیشترین میزان موفقیت را در این

زمینه کسب کرده است. در زمان آغاز فعالیت گروه ویژه در سال ۱۹۸۹، هدف اولیه و مأموریت اصلی آن، وضع استانداردهای بین‌المللی در زمینه مبارزه با پولشویی، تعریف و تبیین شده بود. لیکن در بستر تحولات بین‌المللی و حسب ضرورت‌های ناشی از بروز چالش‌های جدید در سطح جامعه بین‌المللی، اهداف و مأموریت‌های گروه ویژه مورد بازنگری قرار گرفته و به تدریج موضوعات و مأموریت‌های جدیدی به آن افزوده شده است. به نحوی که اکتبر ۲۰۰۱ و فوریه ۲۰۱۲ را می‌توان نقاط عطفی برای این نوع تحولات برشمرد. در اکتبر سال ۲۰۰۱، یعنی اندکی پس از وقوع حملات تروریستی یازده سپتامبر در ایالات متحده آمریکا، گروه ویژه در واکنش به واقعه مزبور، دامنه مأموریت خود را گسترش داده و تدوین استانداردهایی برای مبارزه با تأمین مالی تروریسم را در دستور کار خود قرار داده‌چنین، در تاریخ ۱۶ فوریه سال ۲۰۱۲، گروه ویژه نسخه جدید و اصلاح‌شده‌های از مجموعه توصیه‌های خود را منتشر کرده که نسبت به نسخه قبلی توصیه‌ها، تفاوت‌های قابل ملاحظه‌ای در آن مشاهده می‌شود. به طور کلی، مهمترین اقدام و ابتکار گروه ویژه را باید در تدوین و ارائه توصیه‌هایی در زمینه مبارزه با پولشویی و تأمین مالی تروریسم خلاصه کرد که تاکنون، در چند مرحله منتشر، اصلاح و یا تکمیل شده است. یکی از مهمترین و اساسی‌ترین تفاوت‌های نسخه اخیر توصیه‌ها با نسخه قبلی، گسترش حوزه شمول توصیه‌ها از موضوعات مبارزه با پولشویی و مبارزه با تأمین مالی تروریسم به موضوع مبارزه با تأمین مالی اشاعه سلاح‌های کشتار جمعی است. نسخه مزبور، مشتمل بر چهل توصیه است که در قالب هفت عنوان کلی بیان شده است. عنوان اول به «سیاست‌ها و هماهنگی‌ها در زمینه مبارزه با پولشویی و مبارزه با تأمین مالی تروریسم» اختصاص دارد که توصیه‌های شماره ۱ و ۲ را در بر می‌گیرد. عنوان دوم، «پولشویی و مصادره» است و توصیه‌های شماره ۳ و ۴ را شامل می‌شود. «تأمین مالی تروریسم و تأمین مالی برای اشاعه سلاح‌های کشتار جمعی» عنوان سوم را تشکیل می‌دهد که در ذیل آن چهار توصیه (توصیه‌های شماره ۴ الی ۸) ارائه شده است. عنوان بعدی «اقدامات پیشگیرانه» است که از توصیه شماره ۹ تا توصیه شماره ۲۳ در این قسمت آمده است. در عنوان پنجم به موضوع «شفافیت و مالکیت ذینفعانه اشخاص و ترتیبات حقوقی» پرداخته شده است که توصیه‌های شماره ۲۴ و ۲۵ را در بر می‌گیرد. از توصیه شماره ۲۶ تا توصیه شماره ۳۵ ذیل عنوان ششم یعنی «اختیارات و مسئولیت‌های مراجع ذیصلاح و سایر تدابیر سازمانی» آورده شده است. هفتمین و آخرین عنوان نیز «همکاری‌های بین‌المللی» است که پنج توصیه (از توصیه شماره ۳۶ تا توصیه شماره ۴۰) را شامل می‌شود. این مجموعه که در حال حاضر مهمترین سند بین‌المللی در زمینه مبارزه با پولشویی به شمار می‌رود در واقع جایگزین توصیه‌های پیشین گروه ویژه موسوم به توصیه‌های چهار و نه گانه شده است. این نکته بسیار جالب است که توصیه‌های گروه ویژه اگرچه به لحاظ شکلی، جنبه توصیه‌های برای کشورها داشته و فاقد ضمانت اجرا هستند لیکن همواره با توجه به مقبولیت گسترده نزد کشورها و سازمان‌های بین‌المللی، از اعتبار و جایگاه بالایی برخوردار هستند به گونه‌ای که از سوی ۱۸۰ کشور دنیا به صورت رسمی مورد تأیید قرار گرفته و به عنوان منبع و مرجع اصلی برای تدوین قوانین و مقررات مبارزه با پولشویی توسط همه کشورها مورد استفاده قرار می‌گیرند. افزون بر آن، در برخی از کشورها با تصویب مراجع قانونگذاری، این استانداردها عیناً و به صورت یکپارچه وارد نظام حقوقی آنها شده و در حکم قانون می‌باشند.

۳- ایران

عنصر قانونی پولشویی در ایران نیز ماده‌ی ۲ قانون مبارزه با پولشویی مصوب ۱۳۸۶/۱۱/۰۲ می‌باشد. در ماده ۲ قانون مبارزه با پولشویی، مصادیق مختلف عنصر مادی جرم پولشویی در سه بند جداگانه ذکر شده است که عبارتند از:

(الف) تحصیل، تملک، نگهداری یا استفاده از عواید حاصل از فعالیت‌های غیرقانونی با علم به این که به طور مستقیم یا غیرمستقیم در نتیجه ارتکاب جرم به دست آمده باشد.

(ب) تبدیل، مبادله یا انتقال عوایدی به منظور پنهان کردن منشأ غیرقانونی آن با علم به این که به طور مستقیم یا غیرمستقیم ناشی از ارتکاب جرم بوده یا کمک به مرتکب به نحوی که وی مشمول آثار و تبعات قانونی ارتکاب آن جرم نگردد.

(ج) اخفاء یا پنهان کردن ماهیت واقعی، منشأ، منبع، محل، نقل و انتقال، جابه‌جایی یا مالکیت عوایدی که به طور مستقیم یا غیرمستقیم در نتیجه جرم تحصیل شده باشد.

اعمال مذکور به صورت فعل مثبت مادی به عنوان عنصر مادی جرم پولشویی هستند اما ترک فعل زمانی می‌تواند عنصر مادی جرم پولشویی واقع شود که شخصی با علم و از روی عمد وظایفی را که در ارتباط با مبارزه با پولشویی، قانونگذار بر عهده‌ی وی گذاشته است ترک نمایند. به عنوان مثال عدم ارائه‌ی اطلاعاتی که برحسب وظایف قانونی یا حرفه‌ای خود از اموال موضوع پولشویی کسب می‌کند به مراجع صلاحیت‌دار قانونی در قبال مبارزه با پولشویی.

بعد از تحصیل مال حاصل از ارتکاب جرم مقدم، باید نسبت به آن تغییر وضعیت یا حالتی صورت بگیرد. رکن اصلی عنصر مادی جرم پولشویی عملیات پاک‌نمایی می‌باشد. بدین صورت که مرتکب باید عواید حاصله را طی سلسله عملیات در مجاری قانونی و مشروع به منظور اخفاء منشأ غیرقانونی اموال وارد نماید. با توجه به آنچه گفته شد، کسانی که در قالب یکی از مصادیق مذکور در بندهای ماده ۲ قانون مبارزه با پولشویی در عملیات پاک‌نمایی عواید حاصل از جرم مباشرت یا مشارکت یا معاونت نمایند مرتکب جرم پولشویی شده‌اند. (مرادی، ۱۳۸۷: ص ۵۶) یکی از حقوق دانان در خصوص اصطلاح مرتکب یا فاعل معتقد است که: «اصطلاح فاعل یا کننده به کسی اطلاع می‌شود که فعل از او سر زده است. نسبت فاعل به فعل اگر

مستقیم و بلاواسطه باشد فاعل یا مباشر یا ممکن است شریک قلمداد شود و اگر با واسطه‌ی انسان دیگری باشد یعنی در تحقیق فعل به نحوی بر مباشر تأثیر بخشیده باشد فاعل معنوی و گاه مکره نامیده می‌شود. (اردبیلی، ۱۳۹۳:ص ۷۵) بنابراین منظور قانون‌گذار از عبارت (مرتکبان پولشویی) فاعل مادی (مباشر) شریک در جرم و فاعل معنوی می‌باشد. لذا در صورتی که رئیس یا سرکرده باند قاچاق مواد مخدر یا کالا بدون این که در عملیات اجرایی پولشویی عواید حاصل از قاچاق دخالت مستقیم بکند به عوامل خود دستور تطهیر عواید نامشروع در مجاری قانونی بدهد. عمل ارتكابی او به عنوان فاعل معنوی مشمول ماده ۹ ناظر بر ماده ۲ قانون مبارزه با پولشویی خواهد بود. لازم به ذکر است مباشر مادی جرم دی صورتی که بی‌اطلاع از موضوع عملیاتی پولشویی باشد با ارائه دلیل قابل قبول و با استناد به قاعده سبب اقوی از مباشر از مسئولیت کیفری مبری می‌شود.

نتیجه‌گیری

پولشویی عبارت از هر اقدامی که به منظور قانونی جلوه دادن درآمدهای حاصل از فعالیت‌های نامشروع و غیر قانونی انجام می‌شود و هدف از تصویب قانون مبارزه با پولشویی هم جلوگیری از تبدیل، تغییر نقل و انتقال، پذیرش و یا تملک دارایی‌هایی با منشاء غیر قانونی، پیشگیری از آثار فرایند پولشویی به اقتصاد ملی، نظارت موثر و کارا تر بر گردش پول و کالا و حمایت از فعالیت‌های اقتصادی سالم می‌باشد. در این زمینه از دهه ۸۰ میلادی تا کنون اسناد بین‌المللی و منطقه‌ای متعددی در زمینه مبارزه با پولشویی به تصویب سازمان ملل رسیده است. فراوانی و تنوع اسناد و معاهدات بین‌المللی ناظر به مبارزه با پولشویی از یک سو بیانگر دغدغه‌های جدی جامعه جهانی نسبت به آثار و تبعات جبران‌ناپذیر این پدیده می‌باشد و از سوی دیگر مبین این حقیقت است که مقابله جدی و مؤثر با پولشویی جز در سایه تعامل و همکاری مشترک کشورها امکان‌پذیر نمی‌باشد. یکی از اهداف تدوین اسناد بین‌المللی ناظر به این جرم هماهنگ نمودن قوانین ملی با استانداردهای بین‌المللی می‌باشد. و این کار از طریق بهره‌گیری از راهکارها و تولیدهای مطرح در اسناد بین‌المللی می‌باشد. در سیستم حقوقی ایران تلاش‌های جدی برای مبارزه با پولشویی از سال ۱۳۸۰ آغاز شده است و نهایتاً در سال ۱۳۸۶ منجر به تصویب قانون مبارزه با پولشویی شد. دقت در متن قانون مبارزه با پولشویی بیانگر آن است که نظام تقنینی ایران بطور شایسته از تجربیات و دستاوردهای ارزشمند کشورهای جهان و توصیه‌ها و تأکیدات مصرح در اسناد بین‌المللی بهره‌برداری نموده است و موارد ذیل به عنوان نقطه نظر پیشنهادی ارائه می‌شود:

۱- تناسب بین جرم و مجازات یکی از اصول حاکم بر مجازات‌ها می‌باشد. یعنی مقنن جزایی در جرم‌انگاری عمل و یا تشدید باید متناسب ترین واکنش‌ها را در مقابل جرم بینی کند تا در زمان اجراء در عمل بیشترین اثر و بازدارندگی و کارایی لازم را داشته باشد. یکی از موارد اقتصادی نسبت به قانون مبارزه با پولشویی در مورد عدم رعایت تناسب میان جرم بر مجازات در این قانون می‌باشد. طبقه ماده ۹ قانون فوق: «مرتکبین جرم پولشویی علاوه بر استرداد درآمد و عواید حاصل از ارتکاب جرم مشتمل بر اصل و منافع حاصل (و اگر موجود نباشد یا قیمت آن) به جای نقدی ۱/۴ عواید حاصل از جرم محکوم می‌شوند». یکی از اهداف مجازات‌ها جنبه بازدارندگی و ارباب‌پذیری آن می‌باشد که مقنن در انتخاب مجازات باید آن را مدنظر قرار دهد اما به نظر می‌رسد مجازات تعیین شده برای جرم پولشویی باز دارنده نبوده و بر عکس اعمال ۱/۴ جریمه نقدی مشوق بزرگی برای متخلفان است. زیرا در صورت به دام افتادن پرداخت این مبلغ برای مجرمین رقم بالایی نیست. یکی از تکالیفی که کنوانسیون مریدا به موجب بند (۱) ماده ۳ برای کشورهای عضو مقرر نموده است تعیین ضمانت‌اجراهایی می‌باشد که سنگین جرم متناسب باشد اما به نظر نمی‌رسد که در قانون مبارزه با پولشویی بین مجازات و جرم پولشویی تناسبی وجود داشته باشد. هم چنین اگر قرار باشد مجازات شونده پول تنها جریمه و صادره باشد این مجازات با مجازات‌های مقرر در کنوانسیون و بسیاری از کشورها هم خوانی نخواهد داشت چرا که تدوین قانون ویژه مبارزه با پولشویی علاوه بر مصالح داخلی برای هماهنگی جهانی به خصوص با هدف تسهیل معاضدت و نیابت قضایی و استرداد مجرمین و جرائم منشایی که در خارج از حوزه قضایی ایران واقع شده ضروری می‌باشد و با توجه به اینکه پولشویی شریان حیاتی و علت غایی ارتکاب جرم منشاء است باید مجازات آن شدیدتر از جرم منشاء مقرر شود که اثر بازدارندگی داشته باشد.

۲- مطابق کنوانسیون مریدا کشورهای عضو با رعایت اصول حقوق داخلی خود ملزم به جرم‌انگاری شرکت، معاونت یا تبانی در ارتکاب بزه، کمک، تحریک، تسهیل و تشویق به ارتکاب هر یک از جرائم موضوع م ۲۳ کنوانسیون می‌باشند. اما با بررسی قانون مبارزه با پولشویی پی می‌بریم که عملکرد متضمن به دلیل عدم تبیین تکلیف حکم شرکت و معاونت در جرم پولشویی در این قانون قابل انتقاد است. شاید گفته شود اینکه در قانون مبارزه با پولشویی وقتی حکم شرکت و معاونت در جرم پولشویی را بیان نکرده است دلیل آن کاملاً روشن است، از آنجا که مقررات کلی قانون مجازات اسلامی در خصوص شرکت و معاونت تعیین تکلیف کرده‌اند دیگر نیازی به تکرار آن‌ها در حین جرم‌انگاری رفتارها نیست. در پاسخ باید گفت که اگر چه به دلیل عدم تعیین تکلیف حکم شرکت و معاونت در جرم پولشویی در قانون مبارزه با پولشویی باید به مقررات کلی قانون مجازات اسلامی در خصوص شرکت و معاونت مراجعه کنیم. اما از آنجا که کنوانسیون مریدا کشورهای عضو را ملزم به جرم‌انگاری شرکت و معاونت در پولشویی نموده و ایران نیز در تاریخ ۱۳۸۷/۸/۱۴ به این کنوانسیون ملحق شده و هم چنین با توجه به اهمیت جرم پولشویی لازم است که مقنن در قانون مبارزه با پولشویی شرکت و معاونت در جرم مذکور را بطور خاص جرم‌انگاری نماید.

۳- اشاره شد که پولشویی بعنوان یک جرم سازمان یافته و فرا ملی تلقی می شود و اغلب توسط باندهای تبهکاری و مافیایی بصورت گسترده و در اغلب موارد به صورت بین المللی انجام می شود. در این موارد مسئولین برای مبارزه با این جرائم با مشکلات عدیده ای روبرو هستند از جمله اینکه وقتی جرم پولشویی به صورت سازمان یافته رخ می دهد مسئولین و دستگاه قضایی با سازمان مجرزی روبرو هستند که در سطوح مختلف سازمان از عاملین ماده، افراد ماهر تا افراد تحصیل کرده و متخصص را در بر می گیرد. بنابراین با دستگیری یک مجرم افراد دیگر به راحتی به کار خود ادامه داده و کار را برای مجریان قانون مشکل می نمایند. اما علی رغم همه مطالبی که بیان شد مقنن در قانون مبارزه با پولشویی مجازات شدیدی برای این جرم در مواردی که بصورت سازمان یافته و توسط باندهای تبهکاری صورت می گیرد پیش بینی نکرده است بنابراین شایسته است که با توجه به اهمیت موضوع مقنن پولشویی بصورت مشدد را نیز مدنظر قرار دهد. اول اینکه در جاییکه بصورت عادت باشد بطوریکه شخص شغل خود را با پولشویی قرار داده باشد و یا شغل او در ارتباط با پولشویی مؤثر است که در اینجا باید مجازات پولشویی شدید شود و دوم اینکه در مواردی که پولشوی از طریق باندهای سازمان یافته و فراملی ارتکاب می یابد تشدید شود و ضمانت اجرایی سنگین برای آن پیش بینی شود. (کوشا، ۱۳۸۹: ص ۱۳۱)

۴- مشکل اساسی دیگر در قانون مبارزه با پولشویی در انتخاب افعال مجرمانه منشا پولشویی است. براساس اسناد بین المللی قاچاق مواد مخدر، جرایم مرتبط با آن و جرائم جدی و مهم می باشد. انتخاب کلیه جرائم به عنوان پولشویی و عدم تعیین جرایم منشأ بر حسب طول مدت حبس، نوع جرم یا عدم اشاره فهرستی از جرایم، یکی از نقایص جدی قانون است. در قانون مبارزه با پولشویی، مقنن کلیه جرائم را صرف نظر از شدت و ضعف آنها در زمره جرایم منشأ پولشویی قلمداد نموده است. (نصیری، ۱۳۹۰: ص ۸۱)

فهرست منابع

- ۱- علی اکبر، دهخدا، لغت نامه، مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، چاپ اول بهار ۱۳۷۳، جلد چهارم.
- ۲- حسین، میرمحمد صادقی، تطهیر و پاک‌نمایی اموال ناشی از جرم، کارگاه آموزشی مسئولان قضایی و انتظامی، تهران مهر ماه ۱۳۸۰.
- ۳- محمدابراهیم، شمس ناتری، سیاست کیفری ایران در قبال تطهیر پول با رویکرد به اسناد بین‌المللی، مجموعه سخنرانی‌ها و مقالات همایش بین‌المللی مبارزه با پولشویی، نشر وفاق، چاپ دوم ۱۳۸۲.
- ۴- عباسی، اصغر، بررسی مساعی بین‌المللی در زمینه مبارزه با پولشویی و رویکرد نظام حقوقی ایران در قبال آن، رساله دکتری حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه تهران، تابستان ۱۳۸۵.
- ۵- حسین، میرمحمد صادقی، پولشویی و ارتباط آن با جرائم دیگر، مجموعه سخنرانی‌ها و مقالات همایش بین‌المللی مبارزه با پولشویی، نشر وفاق، چاپ دوم ۱۳۸۲.
- ۶- اسعدی، سید حسن، جرائم سازمان یافته فراملی، نشر میزان، چاپ اول تابستان ۱۳۸۶.
- ۷- پرهام فر، امیر محمد، بررسی جنایی سازمان ملل متحد در زمینه مبارزه با قاچاق مواد مخدر، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، مجتمع آموزش عالی قم، شهریور ۱۳۸۳.
- ۸- موسی زاده، رضا، سازمان‌های بین‌المللی، چاپ چهارم، نشر میزان، ۱۳۸۲، تهران.
- ۹- آقایی، داوود، سازمان بین‌المللی، چاپ دوم، نسل نیکان، ۱۳۸۳، تهران.
- ۱۰- علی حسین نجفی ابرندآبادی، «سیاست جنایی سازمان ملل متحد»، مجله تحقیقات حقوقی، دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی، شماره ۱۸، ۱۳۷۵.
- ۱۱- مرادی، ولی، سیاست جنایی ایران در قبال جرم پولشویی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، تابستان ۱۳۸۷.
- ۱۲- اردبیلی، محمدعلی، حقوق جزای عمومی ۲، میزان، ۱۳۹۳.
- ۱۳- عباسی، اصغر، حقوق کیفری اقتصادی مبارزه با پولشویی در اسناد بین‌المللی و نظام حقوقی ایران، میزان چاپ اول ۱۳۹۳.
- ۱۴- کوشا- جعفر- جرائم علیه عدالت قضایی، نشر میزان، چاپ دوم زمستان ۱۳۸۹.
- ۱۵- نصیری، خدیجه، بررسی قانون مبارزه با پولشویی و آئین نامه اجرایی آن، راهکارها و چالش‌ها، پایان‌نامه کارشناسی ارشد و دانشکده حقوق دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز، زمستان ۱۳۹۰.

منابع لاتین

- 1- https://treaties.un.org/pages/view_details.html
- 2- <http://www.unodc.org/unodc/en/treaties/CAC/signatories.html>
- 3- <http://www.unodc.org/unodc/treaty-adherence.html>.
- 4- <http://www.uncjin.org/documents/5comm/e.htm>
- 13- Billy steel, www.Fatf.org.basic.fatf